

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

FILOLOŠKA GIMNAZIJA

Predmetni program

UVOD U OPŠTU LINGVISTIKU

IV razred filološke gimnazije

Podgorica
2020.

SADRŽAJ

A. NAZIV PREDMETA.....	3
UVOD U OPŠTU LINGVISTIKU.....	3
B. ODREĐENJE PREDMETA	3
C. CILJEVI PREDMETA.....	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA	5
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA	6
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA.....	20
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA	21
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA.....	23
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA	25

A. NAZIV PREDMETA

UVOD U OPŠTU LINGVISTIKU

B. ODREĐENJE PREDMETA

a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Uvod u opštu lingvistiku je jednogodišnji obavezni predmet koji se izučava u IV razredu specijalističkih odjeljenja filološke gimnazije. Budući da je jezik predmet lingvistike i da je jezik jedno od temeljnih obilježja ljudskog bića koji ga određuje na tri plana: opšteljudskom ili biološkom, grupnom ili sociološkom i individualnom ili psihološkom planu, ovaj predmet povezuje sve nauke o čovjeku. Kako je jezik ljudskom biću osnovno i najvažnije sredstvo za komunikaciju, samoiskazivanje, razumijevanje svijeta i samog sebe, tako su vještine i znanja stečena izučavanjem ovog predmeta u korelaciji sa drugim predmetima koji se izučavaju u filološkoj gimnaziji, naročito sa predmetom *Književnost* i predmetom *Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik*. Takođe, u neposrednoj je vezi sa stranim jezicima, a u interakciji sa *sociologijom, psihologijom* i svim ostalim. Stoga, ovaj predmet doprinosi razvoju ukupne intelektualne i psihoemotivne sposobnosti učenika/učenica¹.

Opšta lingvistika ima veoma široko područje izučavanja. Ova nauka bavi se opštim jezičkim pitanjima zajedničkim za sve ili više jezika. Neka od tih pitanja su: porijeklo, priroda, funkcije, svojstva, struktura jezika, klasifikacije jezika, uloga jezika u društvu i njegova upotreba, jezičke univerzalije i sl. Namjena ovog predmeta jeste da upozna učenike sa osnovnim pojmovima i terminima nauke o jeziku, opštim principima strukture i funkcionisanja ovog jedinstvenog obilježja čovjeka, a istovremeno treba da doprinese i boljem razumijevanju uloge jezika u životu čovjeka.

Kroz izučavanje predmeta ove nauke kod, učenika se podstiče interesovanje za jezičke pojave i njihovo razumijevanje, te razvija sposobnost uočavanja sličnosti i razlika među jezicima i jezičkim pojmovima, klasifikacije ključnih pojmova, upoređivanja, iznošenja i argumentacije sopstvenih stavova o fenomenu jezika.

Kroz nastavu ovog predmeta učenik spoznaje univerzalne vrijednosti jezika i njegov značaj za čovjeka i u tom pravcu se razvija kao samostalna, slobodna, kreativna i kulturna ličnost, svjesna svog ličnog, jezičkog i nacionalnog identiteta, koja cijeni vlastitu kulturu i jezik, kao i ukupno jezičko i kulturno nasljeđe čovječanstva.

Razvijanjem svijesti o jedinstvenosti i različitosti jezičko-kulturnog civilizacijskog nasljeđa razvija se osjetljivost za druge jezike i narode, razumijevanje njihove povezanosti i njihovog značaja za cjelokupno čovječanstvo, unapređuje tolerancija na svim poljima i poboljšava proces komunikacije.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Uvod u opštu lingvistiku je jednogodišnji obavezni predmet koji se izučava u IV razredu specijalističkih odjeljenja filološke gimnazije sa po 2 časa nedjeljno, odnosno 64 godišnje, podijeljenih u 32 radne sedmice.

¹ U daljem tekstu učenici.

Kada je riječ o oblicima nastave, časovi se nikada kruto ne dijele na teorijsku i praktičnu nastavu, jer se teorija i vježbanja prepliću na svim časovima. Pomenuti broj časova može se koristiti i za produblivanje ponuđenih sadržaja, ili za neke nove sadržaje za koje se opredijeli nastavnik u dogovoru sa članovima stručnog aktiva i učenicima.

Razred	Sedmični broj časova	Ukupni broj časova	Obavezni dio (90%)	Otvoreni dio (10%)	Teorijska nastava (TN)	Vježbe i ostali vidovi
IV	2	66	59	7	32	34

C. CILJEVI PREDMETA

Opšti cilj nastave predmeta *Uvod u opštu lingvistiku* jeste sticanje vještine razumijevanja, interpretiranja i upotrebe lingvističke terminologije i sadržaja koje učenici stižu na primjerima različitih tekstova, primjerima iz lingvističke literature koje slušaju, čitaju i zapisuju. Uz nastavnikovo rukovođenje uče se da ih razumiju, razlažu, selektuju, analiziraju, interpretiraju i kritički vrednuju. Nakon toga, učenici su u stanju da sami koriste pojmove i principe u novim situacijama i sa novim sadržajem. Strategijom samostalnog rada učenici se osposobljavaju za permanentno učenje. Time se i njihov mentalni život uslođava i oplemenjuje.

Učenici stižu sposobnost da izraze i obrazlože svoje mišljenje, da slušaju, pitaju i odgovore na ono što drugi pitaju, kao i da razumiju značenja neverbalnih poruka, da povežu sa sadržajima srodnih predmeta, logički zaključuju.

Izučavanjem ovog predmeta, u korelaciji sa nastavom *crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i nastavom književnosti*, razvijaju ključne kompetencije za cjeloživotno učenje², a posebno komunikaciju na maternjem jeziku.

U moralnom kreiranju mlade ličnosti značajno mjesto zauzima i razvijanje svijesti o jezičkoj toleranciji, uvažavanju drugih jezika i jezika manjina.

Mladi ljudi treba da postanu svjesni da je jezik fenomen kojim se najhumanije rješavaju problemi i sukobi nastali van jezika. Kroz razvijanje vještina komunikacije, direktno se utiče na formiranje građanske svijesti učenika. Učenik postaje svjestan mogućnosti da utiče na svoju sredinu i da učestvuje u društvenom životu.

Kroz predmet *Uvod u opštu lingvistiku* ojačava se samosvijest učenika, njegov lični, nacionalni i evropski kulturni identitet i svijest o civilizacijskom zajedništvu sa drugima. Učenici se podstiču da

²Termini 'kompetencija' i 'ključna kompetencija' pretpostavljeni su terminu 'osnovne vještine' koji se smatra previše ograničavajućim budući da se upotrebljavao da bi označio osnovnu pismenost i računanje, dakle ono što se različito nazivalo vještinama 'preživljavanja' ili 'životnim' vještinama. 'Kompetencija' se odnosi na zbir vještina, znanja, nadarenosti i stavova, a osim znanja i vještina obuhvata i sklonost učenju. U skladu sa širim pristupom ključnim kompetencijama, može se reći da su ključne kompetencije prenosivi multifunkcionalni sklop znanja, vještina i stavova koji su potrebni svim pojedincima za njihovu ličnu realizaciju i razvoj, uključivanje u društvo i zapošljavanje. One predstavljaju temelj za dalje učenje kao dio cjeloživotnog učenja. Evropska unija je 2006. godine donijela preporuku o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje. Radi se o skupu od osam kompetencija (*Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning (2006/962/EC)*): komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodnim naukama i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i preduzetništvo, kulturna svijest i izražavanje.

učestvuju u svim oblicima vannastavnih aktivnosti i takmičenja, da sarađuju u novinama i časopisima, radijskim i televizijskim kućama.

Učenici se podstiču da samostalno koriste stručnu literaturu i ostale izvore znanja, kao i tehničko-informatičku pomoć prilikom prikupljanja, organizovanja, saopštavanja informacija. U okviru nastave ovog predmeta, osim čitalačke, razvija se i informaciona i medijska pismenost učenika. Informaciona pismenost predstavlja skup umijeća koja su pojedincu potrebna da prepozna kada je informacija potrebna, te da bude u stanju da je pronađe, vrednuje i efikasno upotrijebi. Informacije su dostupne preko biblioteka, javnih izvora, organizacija s posebnim interesovanjima, preko medija i Interneta. Pojam „medijska pismenost“ definiše se kao sposobnost pristupa, analize, vrednovanja i odašiljanja poruka posredstvom medija. S jedne strane, *informaciona pismenost* naglašava važnost pristupa informacijama, njihovo vrednovanje i etično korišćenje, dok medijska pismenost s druge strane, naglasak stavlja na sposobnost da se spoznaju funkcije medija, da se procijeni kako se te funkcije ispunjavaju i da se izgradi razuman odnos prema medijima s ciljem samoizražavanja³.

Povezivanje i fleksibilnost znanja povećava osposobljenost učenika za djelovanje u ukupnoj socijalnoj sredini. To znači da težište više nije na prenošenju određenih sadržaja, već na razvijanju sposobnosti i vještina (kompetencija), navika i socijalno prihvatljivih osobina ličnosti. Škola, prema tome, nema prevashodno informativnu, već formativnu i socijalizacijsku funkciju.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Ostvarivanje ishoda učenja i vještina kao krajnjih rezultata obrazovanja podrazumijeva povezanost nastave predmeta *Uvod u opštu lingvistiku* sa drugim predmetima. Korelativni pristup doprinosi kvalitetu, primjenljivosti i trajnosti stečenih znanja. U procesu uključivanja međupredmetnih tema/oblasti u okvir programa za opšte gimnazije treba voditi računa o generičkim kompetencijama, vodeći računa o mogućnostima njihove primjene u različitim situacijama i kontekstima, kao i njihovoj multifunkcionalnosti, tj. mogućnosti da se njihovim razvojem riješe različiti problemi i postigne istovremeno nekoliko ciljeva. U tom smislu, potrebno je voditi računa o vještinama i vrijednostima koje su neophodne za cjeloživotno učenje, a razvijaju se u interakciji s ostalim predmetima i aktivnostima u školi:

- ovladavanje jezičkim zakonitostima i jezičkim kompetencijama ostvaruje vezu s društvenom stvarnošću, kao i sa prirodnim naukama;
- čitanjem umjetničkih i neumjetničkih tekstova razvija se sposobnost razumijevanja kako samog sebe tako i drugih ljudi, razvija se prihvatanje različitosti, vrednuje se i čuva kulturno i književno nasljeđe i nacionalni identitet;
- ovladavanje maternjim jezikom omogućava bolje razumijevanje, učenje i primjenu znanja i vještina u stranim jezicima koje se temelji na sposobnostima razumijevanja, izražavanja i tumačenja misli, osjećaja i činjenica u usmenom i pismenom obliku. Ovo je od posebne važnosti za razvoj vještine posredovanja i međukulturnog razumijevanja;

³Polazne osnove za strategiju širenja informacione i medijske pismenosti kroz mrežu biblioteka (2016-2020) - radni materijal, NB „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2015.

- saradničko učenje, prihvatanje odgovornosti i rješavanje problema, sposobnost javnog nastupa, te kritička procjena društvenih i vlastitih vrijednosti, obuhvata razvoj interpersonalnih kompetencija za efikasno i konstruktivno učestvovanje u socijalnom životu i rješavanje konflikata, te razvoj empatije;
- inicijativnost, samostalnost i samopouzdanje u iznošenju vlastitih ideja i stavova, spremnost za rizik, preuzimanje odgovornosti, težnja ka inovativnim i kreativnim rješenjima; samokritičnost i otvorenost za nove ideje i mogućnosti doprinose razvoju preduzetničkih kompetencija;
- razlikovanje činjenica od mišljenja, traženje informacija iz različitih izvora, upotreba i izbor strategija učenja i razvoj pozitivnog stava u rješavanju problema i donošenju odluka, kao i kritička procjena pouzdanosti i učinka, veza su s međupredmetnom oblašću *medijska pismenost*;
- upotreba informacione pismenosti u cilju razvoja vještina traženja i pronalaženja odgovarajućih informacija putem ICT-a (sposobnost da se procijene, sačuvaju, proizvedu i razmijene), kritičkog vrednovanja izvora, razvijanje logičkog i kritičkog razmišljanja, kao i samostalnog učenja, veza su sa međupredmetnom oblasti koja uključuje upotrebu informacijske i komunikacijske tehnologije.

Međupredmetne oblasti/teme obavezne su u svim nastavnim predmetima i svi nastavnici imaju obavezu da ih ostvare. Međupredmetne oblasti/teme jesu sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta, ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta.

E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj nauke o jeziku i predmet njenog izučavanja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- navedu šta je opšta lingvistika i da izvedu zaključak šta ta nauka izučava;
- procijene šta je lingvistika konkretnog jezika, a šta opšta lingvistika;
- uporede lingvistiku i filologiju i obrazlože njihov odnos.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Opšta lingvistika: termin, definicija; pojam filologija; odnos lingvistike i filologije; objekat, predmet i ciljevi lingvistike.

b) Aktivnosti učenja

Učenici: promišljaju i navode koja su jezička pitanja predmet izučavanja opšte lingvistike; na primjeru obrazlažu odnos lingvistike i filologije, lingvistike i gramatike.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da protumači nastanak i razvoj opšte lingvistike kao nauke.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne kad i kako je lingvistika postala zasebna nauka;
- objasne razvoj opšte lingvistike;
- argumentovano uporede različite pristupe proučavanju jezika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Nastanak lingvistike kao zasebne nauke; Ferdinand de Sosir; kratak pregled razvoja nauke o jeziku.

b) Aktivnosti učenja:

Učenici navode i upoređuju različite pristupe proučavanju jezika; argumentovano obrazlažu razlike.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj i predmet proučavanja lingvističkih disciplina.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- navedu lingvističke discipline;
- utvrde i objasne predmet njihovog izučavanja;
- procijene i argumentovano obrazlože značaj pojedinačnih disciplina.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Opšta lingvistika: sinhronijska, dijahronijska; normativna, komparativna; fonetika, morfologija, sintaksa; analiza diskursa i lingvistika teksta/tekstna lingvistika; interdisciplinarne oblasti: primijenjena lingvistika, sociolingvistika, psiholingvistika.

b) Aktivnosti učenja

Učenici na osnovu termina/naziva sami zaključuju šta proučavaju lingvističke discipline; izabrani tekst ili tekstove o nekom jezičkom problemu svrstavaju u odgovarajuću lingvističku disciplinu; analiziraju i upoređuju postignute rezultate.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da objasni prirodu, svojstva, funkcije i strukturu jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne kompleksnost pojma jezika;
- protumače prirodu jezika;
- utvrde svojstva jezika;
- formulišu funkcije jezika;
- analiziraju funkciju jezika prema elementima govorne situacije;
- istraže strukturu jezika.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Jezik i njegove osobine, definicije jezika – (ne)mogućnost definisanja, kompleksnost ljudskog jezika; tri plana na kojima jezik određuje čovjeka: biološki, sociološki i psihološki; svojstva jezika: hijerarhijski ustrojena struktura, produktivnost, dislokacija ili izmještanje u prostoru i vremenu, mijenjanje (jezik se prenosi i usvaja kulturnim putem i svaka generacija uči pomalo drugačiji jezik od onoga koji je koristila prethodna generacija; funkcije jezika: komunikativna, kognitivna, akumulaciona, estetska, kulturna, simbolička, magijska, metajezička; Jakobsonove komunikacijske funkcije jezika: referentna, poetska, emotivna, konativna, fatička i metalingvistička; struktura jezika, jezički elementi: glasovi, riječi, sintagme, rečenice, tekst; jezik kao sistem sistema.

b) Aktivnosti učenja:

Učenici objašnjavaju termine vezane za svojstva jezika, ilustruju primjerima; kritički procjenjuju prirodu jezika; upoređuju sva tri plana na kojima jezik određuje čovjeka i dokazuju njihovu međusobnu zavisnost; navode i objašnjavaju što više primjera za sva

tri plana; navode primjere za svako svojstvo jezika, tj. po čemu se jezik čovjeka razlikuje od "jezika" životinja; objašnjavaju svaku funkciju jezika posebno i nalaze primjere, pokušavaju da pronađu još neku funkciju jezika, analiziraju funkciju jezika prema elementima govorne situacije, komunikacijske funkcije (pošiljalac, primalac, poruka), upoređuju tekstove iz nauke (matematike, hemije...) književnosti i određuju koja je funkcija dominantna u njima; na izabranom tekstu primjenjuju znanja o jezičkoj strukturi, objašnjavaju kako su shvatili termin „sistem sistema“.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 3+3

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja semiotike/semiologije i da prepozna sisteme znakova za komunikaciju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne semiotiku/ semiologiju;
- utvrde i objasne podjelu svih društvenih znakova;
- razlikuju i druge sisteme znakova za komunikaciju;
- analiziraju jezički znak i zaključuju od čega se sastoji;
- protumače Sosirove principe jezičkog znaka;
- objasne vezu oznake i označenog na primjeru;
- argumentovano obrazlože tvrdnju da je veza između oznake i označenog *konvencionalno* utvrđena.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Semiotika/semiologija: nauka o znacima; podjela znakova na ikoničke, indekse i simbole; drugi sistemi znakova za komunikaciju; jezik kao sistem znakova: jezički znak (spoj oznake i označenog), odnos među njima (proizvoljnost/neproizvoljnost), pojam konvencija, Sosirovi principi jezičkog znaka: proizvoljnosti i linearnosti, jezik i govor, jezik i pismo, gestikulacija.

b) Aktivnosti učenja

Učenici analiziraju i upoređuju lingvističke i filozofske stavove o semiotici; prepoznaju vrste znakova; navode primjere; objašnjavaju funkcionalnu upotrebu vrsta znakova; navode primjere za druge sisteme znakova, njihovu upotrebu i funkcionalnost; porede sa jezičkim znakom i jezičkim sistemom; objašnjavaju pojam jezičkog znaka, na primjerima pokazuju vezu između oznake i označenog, nalaze primjere da dokažu da (ni)je jezički znak proizvoljan, objašnjavaju termin *konvencija* i primjenjuju na jezički znak, upoređuju riječi iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika sa riječima iz stranih jezika, gestikulacijom prenose poruku i uočavaju prednosti jezičke komunikacije.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da protumači teorije o porijeklu jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne pojam glotogonija;
- analiziraju i uporede glavne teorije o porijeklu jezika;
- argumentovano zastupaju stavove vezane za promjene u jeziku.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Porijeklo jezika: glotogonija – nauka o porijeklu jezika; teorije o nastanku jezika; teorije u antici i srednjem vijeku; naučna teorija o nastanku jezika; teorije o nastanku glasova: onomatopejska, nativistička, interjekcionalna, istorijske promjene u jezicima.

b) Aktivnosti učenja:

Učenici navode primjere mitova koji govore o porijeklu jezika; navode moguće izvore (načine) na osnovu kojih se zaključuje o porijeklu jezika; analiziraju teorije o nastanku jezika, njihovu objektivnost, upoređuju ih; pokušavaju da dokažu ili opovrgnu tvrdnju o zajedničkom porijeklu svih jezika; komentarišu promjene u jeziku (razloge, frekventnost...).

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1**Obrazovno-vaspitni ishod 7**

Na kraju učenja učenik će moći da razlikuje vrste pisma.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- navedu i ilustruju kako je nastalo pismo;
- razlikuju i uporede vrste pisma;
- osmisle poruke na različitim pismima.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Nastanak i razvoj pisma; grafija: piktografsko ili slikovno pismo, ideografsko ili logografsko, fonetsko; pisma koja koristimo; prva slovenska pisma.

b) Aktivnosti učenja: učenici na osnovu ilustracija prepoznaju vrstu pisma, opisuju ih, određuju osobine, porede, uočavaju sličnosti i razlike; šalju poruku koristeći piktografsko ili ideografsko pismo, komentarišu preciznost poruke; upoređuju svoja pisma sa onima iz stranih jezika koje poznaju.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 8

Na kraju učenja učenik će moći da razlikuje i objasni različite klasifikacije jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- navedu i objasne kriterijume za klasifikaciju jezika;
- objasne klasifikacije jezika;
- raspravljaju o genealoškoj klasifikaciji jezika;
- nabroje jezike indoevropske porodice;
- utvrde i objasne podjelu slovenske porodice jezika;
- odrede kojoj grupi jezika pripada strani jezik koji uče;
- odrede tipološku ili morfološku klasifikaciju jezika;
- grupišu najfrekventnije jezike po tipološkoj/morfološkoj klasifikaciji.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Jezici u svijetu i njihova podjela: koliko ima jezika i zašto se ne može utvrditi tačan broj; genealoška klasifikacija jezika, podjela po porijeklu – indoevropska jezička grupa: slovenska, romanska, germanska, baltička, indijska, iranska i dr. porodice jezika; tipološka klasifikacija jezika na osnovu njihove morfološke strukture: flektivni, aglutinativni, korijenski, polisintetički jezici.

b) Aktivnosti učenja:

Učenici povezuju sa porijeklom jezika, razgovaraju o brojnosti jezika i navode primjere koje znaju, u literaturi traže podatke o broju jezika, upoređuju ih, komentarišu; povezuju sa nastankom jezika, upoređuju bliske izraze (po izboru i što jednostavnije) iz stranih jezika koje poznaju, porede i sa maternjim jezikom (recimo book, bukva, буква (рус.)), uočavaju veze i predstavljaju ih, uz pomoć nastavnika crtaju na tabli shemu klasifikacije; navode primjere za tipološku klasifikaciju jezika, jezike koje poznaju tipološki razvrstavaju i obrazlažu.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 2+1**Obrazovno-vaspitni ishod 9**

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna i objasni primjere jezičkih univerzalija.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne pojam jezičke univerzalije i vrste univerzalija;
- osmisle primjere jezičkih univerzalija utemeljene na stečenom znanju.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Jezičke univerzalije: supstantivne i formalne, sinhronijske i dijahronijske, neograničene i ograničene.

b) Aktivnosti učenja učenici navode primjere jezičkih univerzalija; objašnjavaju značenje pojma jezičke univerzalije, kroz primjere se upoznaju sa vrstama univerzalija; povezuju sa porijeklom i klasifikacijom jezika; upotrebljavaju i utemeljuju znanje na primjerima.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 10

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja fonetike, fonologije, prozodije, ortografije, ortoepije i grafologije, i da primijeni naučena pravila u govoru i pisanju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne fonetiku i njen predmet izučavanja;
- navedu različite klasifikacije glasova maternjeg jezika;
- uporede glasovni sistem svog maternjeg jezika sa sistemom stranog jezika koji uče;
- navedu sličnosti i razlike;
- objasne fonologiju i njen predmet izučavanja:
- odrede termine: fonema, alofon, distinktivna obilježja fonema;
- uporede odnos glasa i foneme;
- navedu i razlikuju tipove glasovnih promjena;
- objasne prozodiju;
- navedu vrste akcenata u jezicima svijeta;
- opišu i odrede vrste akcenata i pravila akcentovanja u svom maternjem jeziku;
- tumače ortoepiju i ortografiju, fonetski i etimološki pravopis;
- razlikuju i primjerima ilustruju pojmove *transkripcija i transliteracija*;
- objasne termine: *grafologija, grafema, slovo i alograf*.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Fonetika, fonologija, prozodija, ortografija i ortoepija, grafologija; fonetika - govorni organi, glas, vrste glasova, glasovne promjene i njihove vrste; fonologija - fonema, distinktivna obilježja fonema, alofon; prozodija - akcenat, dužina, vrste akcenata u jezicima svijeta, mjesto akcenta u riječi; pravila akcentovanja u našem jeziku; ortografija i ortoepija - vrste pravopisa: etimološki, fonetski, transkripcija i transliteracija; grafologija, grafema, slovo i alograf, termini: *paleografija, epigrafika, kaligrafija*.

b) Aktivnosti učenja: učenici na priloženoj shemi ili ilustraciji pokazuju govorne organe, porede glasovne sisteme raznih jezika (jezika koje uče ili poznaju), prepoznaju i objasne glasovne promjene na tekstu; na tekstovima objašnjavaju termine *fonema i alofon*,

prepoznaju na primjerima distinktivna obilježja fonema; vježbaju izgovor akcentovanih riječi iz crnogorskog i stranih jezika, prepoznaju vrste akcenata, vježbaju obilježavanje akcenta i dužine na primjerima; navode primjere jezika koji imaju fonetski i etimološki pravopis, upoređuju fonetski i etimološki pravopis, razgovaraju o prednostima i manama jednog i drugog, navode i analiziraju primjer za ortoepske greške, na primjerima iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika analiziraju dosljednost primjene fonetskog pravopisa i komentarišu, pokušavaju da navedu što više primjera ortoepških grešaka iz svog i stranih jezika.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 4+4

Obrazovno-vaspitni ishod 11

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavnja morfologije, da razlikuju vrste riječi, gramatičke kategorije i objasni morfološki sistem maternjeg i stranih jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne morfologiju i njen predmet izučavanja;
- razlikuju termine: morfema, morf, alomorf;
- razlikuju i klasifikuju vrste morfema;
- objasne morfološki sistem maternjeg jezika i stranih jezika koje uče;
- navedu i ilustruju podjelu riječi na vrste;
- odrede gramatičke kategorije;
- pravilno upotrijebe riječi u govornoj i pisanoj komunikaciji;
- analiziraju značenja, oblike, promjene i funkcije vrsta riječi u okviru rečenice.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Morfologija; morfeme, alomorf i tipovi morfema (korijenska morfema i afiksi: prefiksi, sufiksi, infiksi i nastavci za oblik; vrste riječi i gramatičke kategorije: rod, broj, padež, lice, vrijeme, način, glagolski rod i vid.

b) Aktivnosti učenja

Učenici objašnjavaju na primjeru termine morfema, alomorf; prepoznaju na primjerima (ili tekstu) tipove morfema; porede vrste riječi i gramatičke kategorije maternjeg i stranih jezika; upoređuju više jezika sa morfološkog nivoa, uočavaju sličnosti i razlike.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 2 + 2

Obrazovno-vaspitni ishod 12

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna predmet izučavanja tvorbe riječi i objasni procese građenja riječi u maternjem jeziku i stranim jezicima koje uči.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- utvrde koje morfeme su važne za tvorbu riječi: korijen, tvorbena osnova, prefiksi, sufixi i infiksi;
- objasne kako se tvore riječi kompozicijom, kako derivacijom, a kako kombinovanom tvorbom;
- obrazlože tvorbu imenica, pridjeva, glagola i priloga na zadatom primjeru.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Vrste tvorbenih morfema, tvorba riječi, kompozicija- složenice, derivacija-izvedenice, kombinovana tvorba.

b) Aktivnosti učenja

Učenici navode primjere iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i stranih jezika koje uče; povezuju sa morfologijom; na primjerima iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika objašnjavaju sve vrste tvorbe riječi; nalaze primjere u stranim jezicima

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1 + 2

Obrazovno-vaspitni ishod 13

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja leksikologije i njoj srodnih disciplina.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne šta je leksikologija i da navedu šta je predmet njenog izučavanja;
- objasne termine: onomastika, etimologija, terminologija, frazeologija;
- razlikuju pojmove: riječ, leksema, aloleks(a);
- objasne leksikografiju i njen predmet;
- razlikuju različite vrste rječnika;
- tumače kriterijume podjele leksike;
- prepoznaju vrste leksema i analiziraju njihovu stilsku vrijednost;
- naprave rječnike leksema po izboru.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Leksikologija, leksema, leksika i njena podjela: po prostiranju: dijalektizmi, regionalizmi, internacionalizmi; po upotrebi: opšte-upotrebna leksika, žargoni, kolokvijalizmi, vulgarizmi, familijarizmi; po porijeklu: domaća i strana; po starini: arhaizmi i neologizmi; termin purizam u jeziku.

b) Aktivnosti učenja

Učenici pronalaze i navode primjere za sve termine; izrađuju rječnike po izboru; komentarišu njihovu upotrebu (oblasti u kojima se upotrebljavaju, njihovu funkciju i razumljivost); prepoznaju u tekstu različite vrste leksike; navode primjere iz domaće i strane leksike, upoređuju ih; razgovaraju o upotrebi strane leksike i kritički procjenjuju; iznose svoje stavove o purizmu u jeziku (debata za i protiv); prave rječnike arhaizama, žargonizama itd.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 2+1**Obrazovno-vaspitni ishod 14**

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja sintakse, prepozna je sintaksičke jedinice i primijeni pravila njihovog kombinovanja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne sintaksu i njen predmet izučavanja;
- objasne i razlikuju osnovne sintaksičke jedinice: riječ, sintagma, klauza, rečenica (i tekst);
- analiziraju rečenicu i određuju njene osnovne elemente;
- utvrde i objasne vrste sintaksičkih veza u rečenici;
- kombinuju, preoblikuju, i obrazlože primjere različitih sintaksičkih veza;
- primijene pravila reda riječi u maternjem jeziku i uporede ga sa onim u stranom jeziku koji uče;
- objasne i primijene pravila kongruencije;
- objasne pojam rekcije.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:**a) Sadržaji/pojmovi:**

Sintaksa; osnovne sintaksičke jedinice: riječ, sintagma, klauza, rečenica (i tekst); sintaksa rečenice: definicija, vrste, teorije rečenice, sintaksičke veze u rečenici: subjekatsko-predikatska, odredbene, dopunske; osnovni elementi rečenice; red riječi, kongruencija, rekcija.

b) Aktivnosti učenja Učenici u tekstu prepoznaju osnovne sintaksičke jedinice i analiziraju njihov odnos, analiziraju odnos sintagme i rečenice, upoređuju sa stranim jezikom koji poznaju; na osnovu više različitih primjera sami definišu pojam rečenice, komentarišu sintaksičke veze u rečenici na primjerima, nalaze nove primjere, pronalaze osnovne

elemente rečenice, upoređuju sa stranim jezikom koji poznaju; obrazlažu termine na primjerima, kombinuju, preoblikuju, analiziraju i obrazlažu primjere, navode i obrazlažu primjere iz stranog jezika (engleski), upoređuju ih sa primjerima iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika, prepoznaju i ispravljaju greške u tekstovima.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 3+3

Obrazovno-vaspitni ishod 15

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja semantike i njenih disciplina: leksičke semantike, semantike rečenice i pragmatičke semantike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne predmet proučavanja semantike;
- razlikuju leksičku semantiku i rečeničnu semantiku;
- razlikuju i uporede vrste značenja;
- objasne i ilustruju odgovarajućim primjerima termine: polisemija, homonimija, sinonimija, antonimija, paronimija, hiponimija;
- objasne i razlikuju termine: hipokoristici, deminutivi, augmentativi, pejorativi;
- protumače termine: tautologija, parafraza, kontradikcija i dvosmislenost na nivou rečenice;
- navode primjere za sve vrste termina, povezuju ih sa tvorbom riječi, sa leksičkom semantikom, pragmatikom i semantikom rečenice;
- analiziraju primjere izabranih rečenica sa sintaksičkog, semantičkog i pragmatičkog nivoa.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Semantika; leksička semantika; vrste značenja: leksičko i gramatičko, predmetno i emotivno (konotacija, denotacija), konkretno i apstraktno, osnovno i preneseno; leksičko-semantičke kategorije: polisemija, sinonimija, homonimija, antonimija, paronimija, hiponimija – hiperonimi i hiponimi; ekspresivna leksika: hipokoristici, augmentativi, deminutivi, pejorativi; rečenična semantika: vrste značenjskih odnosa rečenice: parafraza, kontradikcija, tautologija, dvosmislenost; značenje rečenica u kontekstu.

b) Aktivnosti učenja: Učenci navode primjere za različite vrste značenja; navode primjere za sve leksičko-semantičke kategorije i upoređuju ih sa primjerima iz stranih jezika koje uče; navode primjere za ekspresivnu leksiku i navode segmente života i situacije u kojima se najčešće upotrebljavaju ove lekseme, navode što više primjera iz domaće leksike za sve vrste, povezuju sa tvorbom riječi, povezuju sa leksičkom semantikom, pragmatikom, semantikom rečenice, biraju riječi iz crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika koje su stranog porijekla (recimo miting iz engleskog), preispituju značenje u izvornom i u crnogorskom jeziku, upoređuju leksiku stranog porijekla koja je potrebna i onu koja je odraz pomodarstva i za koju imamo domaće lekseme, upoređuju, komentarišu semantičke razlike među leksemama

sličnog ili istog značenja, primjere izabranih rečenica (npr. *Vrata su otvorena*) analiziraju sa sintaksičkog, semantičkog i pragmatičkog aspekta, uočavaju distinktivna obilježja.

c) Broj časova realizacije: 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 16

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna predmet izučavanja pragmatike i objasni različite tipove govornih činova.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne pojam pragmatika;
- objasne šta čini pragmatičku moć jezika;
- prepoznaju i uporede govorne činove;
- osmisle i predstavljaju različite tipove govornih činova.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi :

Pragmatika - upotreba jezika; pragmatička moć jezika u propagandi i politici, govorni činovi: asertivi, direktivi, komisivi, ekspresivi i deklarativi .

b) Aktivnosti učenja

Učenici objašnjavaju govorne činove i ilustruju ih primjerom; razgovaraju o upotrebi jezika u kontekstu i u masovnoj komunikaciji; nalaze primjere (iz štampe ili iz svog iskustva) za govorne činove; razgovaraju o teoriji i praksi slobode govora; navode primjere i objašnjavaju kako se jezikom može uticati na slušaocima i kako se postiže pragmatička moć; vježbaju na više primjera direktno i indirektno izricanje molbe, zahvalnosti, naredbe; povezuju sa sintaksom diskursa.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 17

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna i objasni predmet izučavanja analize diskursa ili lingvistike teksta.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- navedu i objasne predmet analize diskursa/lingvistike teksta;
- uporede termine diskurs i tekst;
- uoče elemente pomoću kojih se postiže kohezija teksta;
- analiziraju različite vrste i elemente teksta na datim primjerima.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Analiza diskursa/lingvistika teksta; termini diskurs i tekst (razlika i sličnost); donja i gornja granica teksta; konektori i održavanje fokusa.

b) Aktivnosti učenja

Učenici na primjerima određuju granice (donju i gornju) teksta; pronalaze u tekstu konektore; utvrđuju čime se još postiže kohezija teksta: održavanje fokusa ili nove informacije.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 18

Na kraju učenja učenik će moći da objasni predmet izučavanja lingvističke stilistike i da primijeni metode lingvističke stilistike pri analizi teksta.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne predmet proučavanja lingvističke stilistike;
- uporede književnu i lingvističku stilistiku;
- navedu i prepoznaju stilske figure;
- vrše stilsku analizu teksta.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Lingvistička stilistika: pojam, razlika između književne i lingvističke stilistike, stilske figure, termin retorika.

b) Aktivnosti učenja

Učenici upoređuju književnu i lingvističku stilistiku, analiziraju i ističu razlike; na tekstu primjenjuju metode lingvističke stilistike; u tekstu prepoznaju stilske figure: figure dikcije: metateza, proteza, epenteza, haplologija, asonanca, aliteracija; figure konstrukcije: elipsa, inverzija; figure riječi: metafora, metonimija, sinegdoha; figure misli: alegorija, personifikacija, antiteza, litota.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+2

Obrazovno-vaspitni ishod 19

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna predmet izučavanja sociolingvistike, objasni sve vrste jezičkog raslojavanja i da procijeni značaj jezičke norme i standardnog jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne predmet izučavanja sociolingvistike;
- navedu osnovna područja izučavanja sociolingvistike;
- objasne jezičko raslojavanje i uporede vrste raslojavanja jezika;
- formulišu termine dijalekt, sociolekt, idiolekt;
- ilustruju funkcionalno raslojavanje jezika i funkcionalne stilove koji postoje;
- argumentovano iznose stavove i klasifikuju tekstove po područjima izučavanja;
- na primjerima analiziraju karakteristike funkcionalnih stilova i kritički procjenjuju njihovu upotrebu;
- stilski preoblikuju tekstove po izboru;
- objasne pojmove standardizacije, kodifikacije (uspostavljanje eksplicitne norme) i standardnog jezika;
- argumentovano iznose stavove o promjenama (uzrocima i posljedicama) norme.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Sociolingvistika - predmet i područja izučavanja: lingvistička geografija, lingvistička demografija (bilingvizam, diglosija), identitet jezika, ime jezika, jezičko planiranje i jezička politika, jezičke barijere, jezik i društveni stereotipi, jezik i profesije, jezik i politika i ideologija, jezik i obrazovanje, jezik u mas-medijima; raslojavanje jezika: teritorijalno (dijalekti, varijante), socijalno (sociolekti, žargoni), individualno (idiolekti), funkcionalno raslojavanje jezika: književni, administrativni, publicistički, naučni i razgovorni stil; standardizacija, jezička norma i standardni jezik.

b) Aktivnosti učenja

Učenici razmatraju šta sve može biti predmet izučavanja sociolingvistike, analiziraju same termine područja istraživanja i njihovo značenje, navode primjere i obrazlažu svoj izbor, identifikuju eventualne probleme u odnosu jezik i društvene pojave (nabrojane sfere izučavanja), iznose stavove, razvrstavaju tekstove po područjima izučavanja, povezuju sa prethodnim odgovarajućim poglavljima; navode primjere za sve vrste raslojavanja, pronalaze međusobne veze i uticaje, razmatraju vezu geografije, sociologije, psihologije i jezika, analiziraju karakteristike funkcionalnih stilova, na primjerima prepoznaju i objašnjavaju funkcionalne stilove, nalaze primjere, porede ih, kritički procjenjuju upotrebu i međusobne veze, tekstove po izboru ili dogovoru preoblikuju iz stila u stil, povezuju sa lingvističkom stilistikom; objašnjavaju šta je proces standardizacije, kako se dolazi do norme (kodifikacijom ili izradom pravopisa, gramatike i rječnika) i standardnog jezika, navode primjere promjene norme i uzroka koji su usloveli te promjene; iznose svoje stavove o promjenama norme i argumentuju ih.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 20

Na kraju učenja učenik će moći da objasni područja proučavanja psiholingvistike i primijeni njene metode izučavanja jezika.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenici će moći da:

- objasne predmet proučavanja psiholingvistike;
- navedu i uporede područja proučavanja psiholingvistike;
- osmisle eksperiment i primijene psiholingvističku analizu.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

Psiholingvistika - predmet izučavanja: odnos između jezika i psiholoških pojava; područja istraživanja: razvoj govora i jezika, učenje jezika, patološka jezička ponašanja: disgrafija, disleksija, mucanje.

b) Aktivnosti učenja

Učenici razmatraju šta sve može biti predmet psiholingvistike, navode oblasti u kojima psiholingvistika može imati svoju primjenu i ilustruju primjerima (sudstvo, medicina...), pronalaze veze sociolingvistike i psiholingvistike, povezuju sa pragmatikom, pokušavaju sami da naprave eksperiment i primijene psiholingvističku analizu neke osobe (recimo upotreba poštalice „znači“).

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+1

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Izučavanje predmeta *Uvod u opštu lingvistiku* treba da se zasniva na stalnom angažovanju učenika koji će u okviru ciljanih i dobro pripremljenih aktivnosti od strane nastavnika, na osnovu znanja i iskustava stečenih u prethodnim razredima, moći da promišljaju o pojmovima, pojavama i, uopšte, o sadržajima ovoga predmeta, da uočavaju, upoređuju, analiziraju i procjenjuju lingvističke činjenice, te samostalno izvode zaključke. U procesu podučavanja i učenja mogu se koristiti različiti metodički sistemi: sistem zasnovan na primjeni induktivno-deduktivnih postupaka, sistem problemske nastave jezika, sistem programirane nastave jezika, kao i kombinovanje metodičkih sistema.

U procesu aktivne i interaktivne nastave, posebno u odjeljenima specijalističke gimnazije, nastavnik treba da daje određene podsticaje koji će motivisati učenike da istražuju različita lingvistička pitanja. Time će podstaći njihovo kreativno učešće, ponuditi osnovu za šire opservacije i diskusije na časovima, angažovati različita učenička znanja i interesovanja, omogućiti ispoljavanje njihovih sopstvenih iskustava i zapažanja u vezi sa maternjim jezikom i stranim jezicima koje uče, kao i životnom situacijom. Kroz sopstvenu aktivnost, učenici će sticati trajna i primjenljiva znanja, koja će

biti dobra osnova za dalji razvoj i napredovanje. Zato se preporučuje forma istraživačkih zadataka, razne vrste kreativnih vježbi i ogleda, pisanje eseja, problematizovanje zadataka, ilustracija sadržaja i intenzivno korišćenje literature.

Savremenim pristupom u izučavanju lingvistike nastoje se izgraditi znanja primjenljiva u svakodnevnom životu i razviti sposobnost razumijevanja opštih i stručnih znanja. Pošto *opšta lingvistika* ima izuzetno široko polje izučavanja, nastavnicima se preporučuje da sami odrede dubinu do koje će ići u obradi pojedinih pitanja, što će naravno zavisiti i od zainteresovanosti učenika. Lingvistička pitanja već izučavana u maternjem jeziku ne treba ponovo obrađivati, već samo provjeriti nivo njihove usvojenosti i dovesti ih u vezu sa stranim jezicima koji se uče.

Dio savremenog pristupa u nastavi podrazumijeva intenzivnije korišćenje nastavnih sredstava (računar, projektor, ilustracije, slike i fotografije, audio i video- snimci, diktafoni, sheme i grafikoni i dr.). Nastavna sredstva posebno doprinose efikasnosti nastavnog procesa, jer mobilišu učeničku pažnju i podstiču motivaciju i interesovanje za nove sadržaje.

Tekstovi koji mogu poslužiti za objašnjavanje i usvajanje određenih sadržaja treba da budu različite informacione vrijednosti i stila; jedan tekst može poslužiti za više operativnih ciljeva (sintaksa, semantika, pragmatika). Jedna aktivnost za jedan operativni cilj ne mora biti i jedina, kao što ne mora biti vezana isključivo i samo za jedan operativni cilj.

Potrebno je podsticati grupni rad i rad u paru radi uzajamne pomoći i saradnje.

Jednom ili dva puta godišnje treba dozvoliti učenicima da sami kreiraju čas (sa određenim operativnim ciljem).

Sve prethodno nabrojane aktivnosti (razumijevanje, analiza, sinteza, prepoznavanje, vrednovanje) zastupljene su ravnopravno i većinom istovremeno. Učenici treba da budu svjesni da su slušanje i čitanje, kao recepcijske aktivnosti i govor i pisanje kao produktivne aktivnosti, složeni misaoni i radni procesi koji traže stalnu kontrolu i nadgradnju. O jezičkoj pravilnosti u izražavanju intenzivno se vodi računa.

Časovi se više ne dijele na klasične časove analize i ponavljanja, već su drugačije organizovani i kombinovani časovi. Rad u biblioteci treba da pobuđuje interesovanje za knjigu i svijest o mogućem bogatstvu znanja. Korišćenje rječnika, enciklopedija, interneta – imperativ su nastave, budući da suština informatičke civilizacije kojoj sve više pripadamo, počiva na saznanju gdje su informacije, a ne na njihovom memorisanju. U tom smislu, posebno je važan razvoj prethodno istaknute informacione i medijske pismenosti.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a) Prilagođavanje programa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama

U skladu sa Zakonom o vaspitanju i obrazovanju, obrazovni program za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama može se izvoditi uz dodatne uslove i pomagala, prilagođenim izvođenjem i

dodatnom stručnom pomoći, kako bi se obezbijedilo da ti učenici dobiju jednak obrazovni standard, definisan obrazovnim programom, u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima.

Škola je dužna da, u skladu sa Zakonom donese individualni razvojno-obrazovni program za učenika sa posebnim obrazovnim potrebama. Individualnim razvojno-obrazovnim programom određuju se: oblici vaspitno-obrazovnog rada za vaspitno-obrazovne oblasti, odnosno predmete i module, način izvođenja dodatne stručne pomoći, prohodnost između programa, prilagođavanje u organizaciji nastave, ishodi učenja, kriterijumi za dostizanje ishoda učenja, provjeravanje i ocjenjivanje ishoda učenja i napredovanja učenika, kao i raspored časova.

Za pripremu, primjenu, praćenje i prilagođavanje programa, škola obrazuje stručni tim koji čine: nastavnici, stručni saradnici škole ili resursnog centra, uz učešće roditelja.

Individualni razvojno-obrazovni program se može u toku godine mijenjati, odnosno prilagođavati u skladu sa napretkom i razvojem učenika.

b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima

Potencijali darovitih učenika najbolje se mogu ispoljiti u pedagoško stimulatívnoj sredini, pa je sistematski pristup veoma značajan za njihov razvoj. Školska sredina, odnosno nastava, svojom ukupnom organizacijom i atmosferom treba da podstiče na rad, maksimalno zalaganje i da izaziva intelektualnu radoznalost svakog učenika.

Identifikacija nadarenih učenika može se vršiti procjenjivanjem osobina učenika (izvještaji, opažanje) od strane nastavnika, roditelja, drugova, samoprocjene darovitog učenika ili mjerenjem (testiranjem) stepena razvijenosti osobina (inteligencija, posebne ili specifične sposobnosti, kreativnost i sl.).

Karakteristike nadarenih učenika, bilo *intelektualne* (visoko razvijena sposobnost rezonovanja i logičkog zaključivanja; uočavanje odnosa, zakonitosti; sposobnost povezivanja informacija; sposobnost rješavanja problema; intelektualna radoznalost; razvijeno divergentno mišljenje, inventivnost; fluentnost ideja, maštovitost, razvijena metakognicija i odlično pamćenje) bilo one koje su *osobine ličnosti* (razvijena unutrašnja motivacija; upornost i istrajnost; smisao za humor; naglašena emocionalna osjetljivost; preispitivanje pravila i autoriteta; empatičnost; razvijena svijest o sebi i dr.), moguće je otkriti u obje nastavne oblasti – i u nastavi jezika i u nastavi književnosti.

Uključivanje osmišljenih sadržaja, kao model kojim se izlazi u susret potrebama nadarenih učenika, podrazumijeva njihovo dodatno angažovanje u redovnoj nastavi i van nje. Prilikom prilagođavanja programa nadarenim učenicima treba voditi računa da sadržaji imaju visok stepen složenosti, da u njihovom izboru učestvuju daroviti učenici i da metode nastave/učenja budu relevantne.

Prirodna predispozicija za postizanje izuzetnih rezultata u određenom području potreban je, ali ne i dovoljan uslov za postizanje uspjeha. Darovitim učenicima potrebno je ponuditi različite strategije učenja i nastave u zavisnosti od nivoa njihove darovitosti. U skladu sa ishodima učenja treba stvarati nastavne situacije u kojima će učenik moći da: samostalno pripremi i oblikuje radove u kojima dolazi do izražaja kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje; preoblikuje tekst u skladu sa odlikama pojedinih funkcionalnih stilova; uočava pragmatičku moć jezika u propagandnim i političkim diskursima i stvara takvu vrstu tekstova; analizira različite vrste tekstova metodama lingvostilišiče analize; izrađuje rječnike sa različitim vrstama leksike; prave popise frazeologizama

svoje sredine; stvara novi tekst u govorenom ili pisanom obliku u lokalnom govoru, ili dijalektu, žargonu ili standardnom jeziku, pravi ankete za ispitivanje stavova o standardnom jeziku ili nekom drugom varijetetu; osmišljava eksperimente za pojedine psiholingvističke vježbe i slično.

Darovitost je razvojna kategorija pa osim o kognitivnom, nastavnici treba da vode računa i o drugim aspektima učenikove ličnosti – afektivnom i socijalnom. Kod učenika treba podsticati razvoj logičkog i stvaralačkog mišljenja, ali i svijest o vlastitim sposobnostima, upornost, istrajnost i pozitivan odnos prema drugima.

Prilikom realizacije programa nadarene učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već omogućiti individualni ili rad u grupi uz stručno vođenje nastavnika. Poštovanjem principa individualizacije i primjenom diferencirane nastave omogućilo bi se nadarenim učenicima da bolje napreduju u društvu svojih vršnjaka. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup koji je zasnovan na integraciji problemskih zahtjeva iz različitih nastavnih oblasti jer se tako nadareni učenici motivišu na proširivanje i produbljivanje znanja.

Za vrlo darovite učenike potrebno je obezbijediti individualni pristup koji podrazumijeva organizovanje mentorskog rada van redovne nastave.

H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPIITNIH ISHODA

a) Elementi praćenja i ocjenjivanja učenika⁴

Vrednovanje obrazovno-vaspitanih ishoda vrši se tokom čitave nastavne godine prikupljanjem i analizom različitih informacija o razvijenosti vještina i usvojenosti znanja, stavova i vrijednosti:

- razvijenost komunikacijskih vještina (slušanje, čitanje, govorenje, pisanje);
- stepen usvojenosti znanja (na različitim kognitivnim nivoima);
- razvijenost stavova i vrijednosti (redovnost pohađanja časova, redovnost izrade domaćih zadataka, zalaganje i učešće u aktivnostima na času, zainteresovanost za predmetne sadržaje, inicijativnost i dr.).

Elementi vrednovanja proističu iz obrazovno-vaspitanih ishoda i ishoda učenja i odnose se na sve domene učenja. Na osnovu datih elemenata nastavnik i/ili stručni aktiv utvrđuje kriterijume ocjenjivanja kojim se procjenjuje na kojem nivou je učenik usvojio određeni ishod. Trebalo bi da nastavnik informiše učenike o načinima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja i tako ih motiviše za maksimalno zalaganje.

⁴ Lalović, Z. I saradnici:

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređivanja nastave i učenja u školi Podgorica, Zavod za školstvo, Podgorica, septembar 2018.

a) Kriterijumi praćenja i ocjenjivanja

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE-VIŠE IZVORNOM OBLIKU (činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija i dr.)	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA – ZAKLJUČIVANJE (analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje; određivanje uzroka i posljedica)	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI (primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima (u novoj situaciji), transformacija u novi oblik, novu cjelinu i sl.)
Primjer: Učenici će moći da: – objasne šta je leksikologija i da navedu šta je predmet njenog izučavanja; – objasne termine: onomastika, etimologija, terminologija, frazeologija; – objasne leksikografiju i njen predmet.	 – razlikuju pojmove: riječ, leksema, aloleks(a); – razlikuju različite vrste rječnika; – tumače kriterijume podjele leksike; – klasifikuju leksiku po različitim kriterijumima.	 – ocjenjuju stilsku vrijednost različitih leksema; – kreiraju rječnike određene leksike (žargonizmi, dijalektizmi, frazeologizmi, arhaizmi, neologizmi, sinonimi, antonimi, ekspresivna leksika i dr.)

b) Obaveze učenika

Tokom realizacije nastavnog programa od učenika se očekuje:

- zalaganje na času u okviru planiranih aktivnosti učenja;
- samostalni govorni nastup;
- izrada domaćih zadataka;
- ispoljavanje vještina u okviru rada u grupi/paru i diskusije.

c) Oblici praćenja i provjeravanja

Provjeravanje znanja može biti formativno (u procesu) i sumativno (na kraju određenog perioda: polugodišta, školske godine). Osim toga, može biti i dijagnostičko. Dijagnostičko provjeravanje koristi se na početku školske godine kako bi se provjerio nivo stečenih znanja i usmjerio nastavni proces ka njihovom što boljem iskorišćavanju i nadgradnji. Ono se može koristiti i tokom školske godine kako bi se utvrdio kvalitet učeničkih znanja i provjerila efikasnost nastavnikovih metoda i oblika rada. Na taj način dijagnostičko provjeravanje omogućava usmjeravanje na one ciljeve i oblasti programa u kojima postignuća nijesu na željenom nivou, kao i korekciju metoda rada i, uopšte, pristupa u

procesu podučavanja i učenja. Zahvaljujući formativnoj procjeni i dijagnostičkom ocjenjivanju i učenici i nastavnik stižu uvid u svoj dotadašnji rad.

Rezultate dijagnostičkog rada treba analizirati sa svakim učenikom posebno, ukoliko je to neophodno. U takvom postupku ocjenu nije neophodno brojčano iskazivati. Ukoliko se, pak, opredijeli da brojčano ocijeni, nastavnik takvu ocjenu ne treba da upisuje u dnevnik. Ona može biti korektivna smjernica za dalji rad evidentirana u nastavnikovoj bilježnici ili dosjeu kompletnog rada učenika.

Redovna provjera znanja prati uspješnost i napredovanje tokom cijele godine. Učenik treba da bude upoznat sa kriterijumima na osnovu kojih se vrednuje znanje, a vrednovanje treba da ima prevashodno stimulativni karakter i da bude usmjereno na ono što učenik zna. Utvrđivanje slabijeg uspjeha u pojedinim oblastima treba da rezultira individualnim planom za ostvarivanje napretka učenika.

Redovno provjeravanje može biti pismeno i usmeno. Pitanja mogu biti otvorenog (produktivne vještine), poluotvorenog i zatvorenog tipa (receptivne vještine).

Za praćenje napredovanja i provjeru znanja mogu se koristiti neformalni testovi poslije svake obrađene oblasti. Zadaci treba da budu jasni, usko povezani sa pređenim sadržajem i zasnovani na tipovima zadataka i metodama koje su praktikovane na času.

Svaki učenik bi, dakle, trebalo da ima svoj portfolio u koji bi se unosili rezultati svih provjera – numerički i opisni. Na taj način bi se omogućilo svestranije i svrsishodnije praćenje znanja i stečenih vještina učenika i planirali posebni oblici rada i pomoći ukoliko je potrebno.

Konačno provjeravanje koristi se da bi se utvrdilo konačno znanje i sposobnost učenika na kraju školske godine ili na kraju višegodišnjeg perioda.

Ocjenjivanje učenika treba da slijedi taksonomske nivoe Blumove klasifikacije (prepoznavanje, razumijevanje, upotreba, analiza, sinteza, vrednovanje) s tim što se početni stepen u gimnaziji podrazumijeva. Suština je u upotrebljivosti znanja i njegovom kreativnom korišćenju.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA

a) Resursi za realizaciju predmetnog programa

Materijalni uslovi podrazumijevaju kvalitetne učionice, kabinet opremljen nastavnim sredstvima i potrebnim materijalima, medijateke, biblioteku, sredstva za obuku nastavnika.

Oprema i učila su ona koja su preporučena i za nastavu crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti i stranih jezika (TV, muzička linija, računar i projektor, „pametna“ tabla, softverska podrška).

b) Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta Uvod u opštu lingvistiku mogu izvoditi nastavnici koji su završili studije opšte lingvistike, jezika i književnosti, književnosti i jezika na filološkim ili filozofskim fakultetima u zemlji ili ukoliko posjeduju komplementarne diplome sa drugih univerziteta iz okruženja, uz prethodno nostrifikovanje od strane nadležnih službi.

LITERATURA

- Badurina, L. (2008): *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bugarski, R. (1983): *Lingvistika o čoveku*, Beograd: Prosveta.
- Bugarski, R. (1995): *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Beaugrande, R.; Dressler, W. (2010): *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Disput.
- Čomski, N. (1972): *Gramatika i um*. Beograd: Nolit.
- Danojlić, M. (1990): *Muka s rečima*, (IV izdanje), Zemun: Biblioteka XX vek.
- Glušica, R. (2015): *Uvod u opštu lingvistiku*, skripta, Nikšić : Filozofski fakultet.
- Ivić, M. (1990): *Pravci u lingvistici*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Jakobson, R. (1966): *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Kristal, D. (1985): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Kristal, D. (1987): *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Klajn, I. (1980): *Jezik oko nas*. Beograd: Nolit.
- Klajn, I. (2009): *Rečnik jezičkih nedoumica*, Beograd: Čigoja štampa.
- Minović, M. (1989): *Uvod u nauku o jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Polazne osnove za strategiju širenja informacione i medijske pimenosti kroz mrežu biblioteka (2016-2020) - radni materijal*, NB „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2015.
- Radovanović, M. (1979): *Sociolingvistika*. Beograd: BIGZ.
- Savić, S. (1993): *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Serl Dž. (1992): *Govorni činovi*. Beograd: Nolit.
- Silić, J. (1984): *Od rečenice do teksta*. Zagreb: Liber.
- Simeon, R. (1969): *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sosir, F. (1977): *Opšta lingvistika*. Beograd: Nolit.
- Škiljan, D. (1980): *Pogled u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škiljan, D. (1989): *Lingvistika svakodnevice*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Vasić, S. (1996): *Psiholingvistika*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Predmetni program **UVOD U OPŠTU LINGVISTIKU** za filološku gimnaziju uradila je **Komisija** u sastavu:

prof. dr Rajka Glušica, predsjednica
prof. Ljerka Petković, članica

U izradi Predmetnog programa korišćen je prethodno važeći Predmetni program zasnovan na ciljevima.

Nacionalni savjet za obrazovanje na sjednici održanoj 23. jula 2020. godine, utvrdio je **Predmetni program UVOD U OPŠTU LINGVISTIKU** za filološku gimnaziju.